

E. Canettiego *Hitler według Speera (Hitler nach Speer)*. To kolejna rozprawa E. Canettiego z Hitlerem, który tym razem jest postrzegany przez optykę Alberta Speera – nadwornego architekta nazistowskiego przywódcy. S.H. Kaszyński określa trafnie ten esej jako wnikliwe studium paranoicznej osobowości wodza III Rzeszy. E. Canetti analizuje go na płaszczyźnie socjologicznej, psychologicznej i medycznej, w czym jego esej zdaje się być intelektualną pochodną *Masy i władzy*. Szerzej ujmując – konstatuje S.H. Kaszyński – można rozumieć krytyczne uwagi E. Canettiego wobec Hitlera jako część jego ustawicznego tematyzowania intelektu i przemocy rozumianych opozycyjnie.

Innym tekstem zasługującym na uwagę w tej części tomu jest wspomnienie Barbary Surowskiej *Canetti, jakiego poznałam* (1996). Autorka pisze swój tekst w wyczuwalnie osobistym tonie, który wynika bezpośrednio z jej spotkania z E. Canettim w Zurychu w 1983 r. B. Surowska opowiada o samym spotkaniu na wskroś afirmatywnie, podkreślając życzliwość E. Canettiego i jego żywe zainteresowanie najnowszymi wydarzeniami w Polsce.

Wreszcie wspomnieć należy tu jeszcze tekst Jerzego Łukosza *Przeciwko śmierci* (2000). Autor próbuje poprzez odniesienia do współczesnej literatury austriackiej określić pozycję oraz intelektualną rangę twórczości E. Canettiego w kontekście ludzkości jako monstrum, któremu zdarzają się wloty. J. Łukosz skupia się między innymi na motywie, który frapował E. Canettiego, a który można by nazwać zagadką ciemnego, przez co należy tu rozumieć „niepojętą istotę człowieka”. Jednak najważniejszy wątek u J. Łukosza to podkreślenie pisarstwa E. Canettiego skierowanego przeciwko śmierci. J. Łukosz snuje swe przejmujące refleksje w tej mierze na kanwie wspomnienia cmentarza Fluntern w Zurychu, na którym pochowany został austriacki pisarz. Autor kończy swój tekst konstatacją, iż nieśmiertelność E. Canettiego wiąże się nierozzerwalnie z jego permanentnym zainteresowaniem „prowincją człowieka” interpretowaną jako obszar poza ideologią.

Tom zamyka aneks zawierający dwie cenne pozycje: obok wspomnianej już na wstępie *Bibliografii do polskiej recepcji twórczości Canettiego* Katarzyny Kolankowskiej znajduje się precyzyjnie sformułowany tekst Ewy Krynickiej *O recepcji twórczości Eliasa Canettiego w Polsce*, w którym autorka przedstawia recepcję prac austriackiego noblisty dzieląc je na gatunki literackie. E. Krynicka poświęca też sporo uwagi pozycji Eliasa Canettiego w polskiej germanistyce.

Reasumując należy wyrazić nadzieję, że ten ze wszech miar udany tom trafi nie tylko do czytelników obeznanych już mniej lub bardziej z twórczością Eliasa Canettiego, ale że będzie dla tych, którzy go jeszcze nie czytali, inspiracją do nowych wyzwań poznawczych.

Maciej Walkowiak

CZARNA KSIĘGA KOBIET: Christine Ockrent (red.), współpraca Sandrine Treiner, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2007, 741 ss.

Prowokujący tytuł *Czarna księga kobiet* oraz wybijające się w spisie treści, pisane wielkimi literami słowa: WALKA, ŚWIADECTWO, a także obecność wśród partnerów wydawniczych klasycznych polskich organizacji feministycznych, tj. OŚKA, Feminoteka i Zadra sprawia, że bardzo łatwo wydawnictwo to skategoryzować jako feministyczne i tym

samym – w ogólnospołecznej opinii jako z założenia stronnicze – uznać za niewarte zainteresowania. Byłaby to jednak zbyt pochopna ocena. Książka porusza bowiem wiele poważnych problemów, dotyczących wszystkich regionów świata, w tym Europy.

Wirtualna podróż z tą publikacją po kulturowym świecie rozpoczyna się opisem na tylnej okładce: „Na świecie jest kilkadziesiąt milionów kobiet mniej, niż wynikałoby z praw demografii. (...) W wielu krajach Azji, Afryki, Ameryki Południowej, ale także Europy” i prowadzi przez różne problemy kulturowe podzielone na podstawowe rozdziały: bezpieczeństwo osobiste, nietykalność, wolność, godność, równość oraz przez różne regiony geograficzne. Książka dotyka wielu ważnych i drażliwych społecznie kwestii, uparcie powracających w ramy debat publicznych i odzwierciedlających starcie pomiędzy liberalizmem i zakorzenioną w liberalizmie ideą podstawowych praw i wolności człowieka z jednej strony a kanonami wiary i uznanymi w społecznościach normami regulującymi sposoby życia z drugiej.

Jedną ze społecznie czułych spraw, które zostały poruszone, jest pozycja i rola kobiet w społecznościach muzułmańskich (przybyłych z Afryki i Azji) w i wokół dużych miast multikulturalnej Europy, szczególnie w Niemczech, Francji i Włoszech, z którymi zaczynają zmagać się władze administracyjne – samorządowe oraz rządowe (a także coraz częściej sądy). Naczelnym, zawsze przywoływanym przykładem tych trudności jest sprawa *hidżabu* (odzwierciedla ją debata „Sprawa hidżabu we Francji”, reprezentująca stanowiska dwóch stron: zwolenników i przeciwników francuskiej ustawy o zakazie noszenia w budynkach szkół publicznych znaków ostentacyjnie manifestujących przynależność religijną – polemiczne artykuły autorstwa A. Sugier, I. Chouder, C. Delphy oraz P. Tévaniana). Kolejnym są małżeństwa z przymusu i coraz częstsze w Europie honorowe zabójstwa, takie jak sprawa Włoszki, emigrantki z Pakistanu, zabitej w Mediolanie, czy nagłościone zabójstwo Niemki, emigrantki muzułmańskiej, w Berlinie. Kwestie te analizują artykuły: *Małżeństwa wczesne i wymuszone, Zbrodnie honorowe w Europie* oraz *W imię „honoru”: zbrodnie w świecie muzułmańskim* autorstwa francuskiej dziennikarki S. Treiner. Następnym jest ekscyzja (obrzezanie dziewczynek), wokół której w latach 80. odbyła się w Europie intensywna debata publiczna, jej skutkiem jednak nie było wykorzenie tej praktyki – procesy karne za jej stosowanie toczyły się w Europie w 1999 (proces 25 rodziców) i w 2004 r. Znamienne są opinie lekarzy z francuskiego szpitala, którzy spotykali się z przypadkami ekscyzji u kilkumiesięcznych dziewczynek i optowali za niepodejmowaniem żadnych działań: „ekscyzja należy do sfery prywatnej i rodzinnej (...) dotyczy społeczności, które zawsze pielęgnowały swoje tradycje. Francja, która niegdyś je skolonizowała, szanowała te zwyczaje” (s. 150), *Ekscyzja we Francji* L. Weil-Curiel, paryskiej adwokat).

Intensywna imigracja do Europy w ostatnich dziesięcioleciach osób z różnych kręgów kulturowych, wieloletnie przyzwolenie administracji państw europejskich – w imię poszanowania różnic kulturowych – na zachowanie i pielęgnowanie odrębności i autonomii kulturowej (integracja bez asymilacji) pozwoliły na zbudowanie zamkniętych, odrębnych społeczności imigrantów (szczególnie muzułmańskich), nierespektujących prawa państw pobytu. Skutkuje to obecnie poważnymi społecznymi wstrząsami, tym bardziej że członkowie tych enklaw, gorzej wykształceni i biedniejsi, podatni są na oddziaływanie ruchów fundamentalistycznych.

Praktyki nagłaśniane w Europie są codziennością w wielu częściach świata. Przybliżają je np. artykuły naukowe (*Prawa cywilne kobiet w Afryce Subsaharyjskiej i w świecie arabskim* S. Bessis z Instytutu Stosunków Międzynarodowych i Strategicznych Sorbony; s. 233-253, *Brakujące kobiety w Azji* I. Attané z francuskiego Państwowego Instytutu

Badań Demograficznych), paranaukowe (*Kobiety a polityka* G.W. Busha E. Chesler z Open Society Institute i Human Rights Watch; *Niewolnictwo współczesne i domowe* G. Vaz Cabral, prawnika) i publicystyczne (*Idiotki czy obywatelki? Postaci kobiet w telewizji* M. Winklera, pisarza). Wyłania się z nich obraz stosunków społecznych diametralnie różnych od „naturalnych” dla wychowanego w chrześcijańskiej kulturze Europejczyka.

Czarna księga kobiet nie jest typową książką naukową. Materiały analityczne przeplatają się z relacjami wspominkowymi i reportażami z różnych stron świata. Bardziej należałoby traktować ją jako zbiór materiałów do analiz, przyczynek do dyskusji i badań, który wpisuje się w debatę społeczną – w przypadku Polski wyjątkowo aktualnie w dobie polskich polityczno-obyczajowych afer 2007 r.

W wersji polskojęzycznej – w stosunku do francuskiego pierwowzoru – dodane zostały artykuły naukowe dotyczące sytuacji kobiet w Polsce *Rzecz o bezpieczeństwie kobiet w prawie karnym* M. Płatek – z Wydziału Prawa i Administracji UW; *Kobiety, Kościół, Katolicyzm* M. Środy – z Instytutu Filozofii UW; *Polityka jako obszar nierówności kobiet i mężczyzn w Polsce* M. Fuszary – z Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych UW) oraz bezpośrednie relacje, w tym A. Tysiąc.

Czarna księga kobiet jest książką, która wymaga zmierzenia się z własnym stosunkiem do „problemu kobiet”.

Niestety książka jest pełna feminimów, w rodzaju adwokatka, historyczka, obrończyni, co czytelnika nieprzyzwyczajonego do takiego stylu bardzo razi i ewidentnie osłabia siłę wypowiedzi. Na pułapki feminizmu zwraca w posłowniu uwagę F. Gaspard, z Komitetu CEDAW ONZ: „Trzeba też pamiętać o najważniejszej, wyjątkowo upartej przeszkodzie: o nieufności wobec samej idei feminizmu, we wszystkich formach, w jakich ona się przejawia. Żądania kobiet, zarówno te najbardziej radykalne, jak i zupełnie umiarkowane, zawsze były przede wszystkim wykpiwane i ośmieszane, potem zaś dopiero zwalczane i zapominane, gdy tylko udało się je ukrócić” (s. 631).

Trafniejsze więc wydawałoby się przedstawianie problemów dyskutowanych w pracy w kategoriach człowiek (podstawowe prawa osobiste i polityczne) – społeczeństwo; rozwój społeczny, normy kulturowe, zasady religijne i w takich relacjach poddawanie ich analizie. Tym bardziej że drastyczność praktyk wobec kobiet jest paralelna z okrucieństwem wobec dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych.

Joanna Dobrowolska-Polak

Noty

Conflict Barometer 2007. Crises – Wars – Coups d'État. Negotiations – Mediations – Peace Settlements. 16th Annual Conflict Analysis, Pamela Jawad (red.): Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung, Institut für Politische Wissenschaft Universität Heidelberg, Heidelberg 2007, 67 ss.

Publikacja *Conflict Barometer 2007* stanowi kompleksową analizę konfliktów społecznych świata. *Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung (HIK)* przy *Institut für Politische Wissenschaft Universität Heidelberg* w grudniu każdego roku przedstawia zbiorcze wyniki swoich całorocznych badań.